

Petr Uhl : Demokratickou iniciativou proti Chartě 77

Právo, pondělí 20. září 2010

Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR) vydal 10. září 2010 vzdělávací DVD pro střední školy – Listopad 1989 a cesta k němu.

V jeho doprovodném textu se o 80. letech píše: „Vlajkovou lodí opozice nadále zůstávala Charta 77, jejíž neformální hlavou byl Václav Havel. I v nových podmínkách pracovala Charta tradičními prostředky 70. let, připravovala dokumenty k zásadním událostem a její taktika zůstávala legitimistická. Vedle Charty se ovšem objevovala celá řada iniciativ, mnohdy vymezených vůči Chartě nejen obsahově, ale i generačně.“

Text pokračuje: „Iniciativou nového typu byla Demokratická iniciativa, která se zformovala už v roce 1987. Mezi její představitele patřili Emanuel Mandler, Karel Štindl a Bohumil Doležal. Demokratická iniciativa byla první skupinou, která se vůči režimu vymezovala z jasných politických pozic a usilovala o regulérní politickou soutěž. Tím se dosti odlišovala od ostatních skupin, které byly dosud zasaženy Havlovým legalistickým konceptem ‚nepolitické politiky‘“.

Rozdíly mezi Chartou 77 a DI

DI se podle svého pozdějšího tvrzení z března 1988 obracela již v druhé polovině roku 1987 dopisy a peticemi na ústřední výbor KSČ a jeho generálního tajemníka Miloše Jakeše s návrhy na zlepšení nebo naopak na nepřijetí některých zákonů, a také s návrhem (šlo jen o věcný záměr) nové ústavy. To nebylo nic neobvyklého, i když Charta 77 a „její“ VONS se nikdy na stranické orgány neobrátily. Nebyla to náhoda, nýbrž záměr, k němuž se Charta rozhodla už koncem roku 1976. Všechna svá sdělení – a za 11,5 roku to bylo 1121 sdělení – zaslal VONS Federálnímu shromáždění, některá i dalším orgánům státní moci, nikdy stranickým. Dokonce i Klub za socialistickou přestavbu Obroda se obracel otevřenými dopisy výslovně na členy KSČ, ne na její ústřední výbor nebo jeho generálního tajemníka. I dokumenty Charty 77 byly určeny čs. i zahraniční veřejnosti (prostřednictvím zahraničních rádií i domácího samizdatu), často i vládě, parlamentu, prezidentovi a jiným státním orgánům. Nevzpomínám si ale, že by někdo z chartistů či jiných nezávislých aktivistů vyčítal DI, že se obracela na KSČ.

Demokratická iniciativa (DI), která později užívala i názvu Čs. demokratická iniciativa, byla politická, opoziční iniciativa. To na rozdíl od Charty 77, která při založení v zakládajícím prohlášení odmítla být „základnou k opoziční politické činnosti“ a výslovně se také vzdala možnosti vytyčovat „vlastní program politických či společenských reforem či změn“. Důvody tohoto závazku byly zhruba tři – zakladatelé Charty 77 věřili, že její činnost bude jednodušší; mysleli si, že tato volnost, takto negativně vymezená, umožní více občanům, aby se k Chartě 77 přidali; a konečně doufali, že toto omezení sníží bezpečnostní rizika pro aktivisty, že represe StB budou slabší. Důsledky tohoto rozhodnutí byly četné, zde uvedu jen vzácnou pluralitu (pestrost) politických názorů v Chartě, které vlastně lidskoprávní postoje chartistů nijak neomezovaly. Naopak aktivisté DI – psali to ve svém prvním veřejném oznámení o činnosti DI v březnu 1988 – „se inspirovali tehdejšími vývojem v SSSR“. Uvedli tam i jména a adresy lidí, kteří jménem DI vystupují.

Mezi Chartou a DI nebyla žádná personální, ale ani ideová přehrada. Ostatně Bohumil Doležal, který byl s Emanuelem Mandlerem nejviditelnějším představitelem DI, byl signatářem Charty 77 už od prosince 1976, a i další pozdější aktivisté DI byli chartisty. Skutečnost, že Mandler Chartu nepodepsal, se tehdy vysvětlovala spory, které měl s Václavem Havlem v 60. letech v redakční radě časopisu Tvář. Sám jsem to nezažil, ale od Jiřího Němce i dalších lidí vím, že Havel a Mandler neměli dobré vztahy.

Takovou inspiraci vývojem v SSSR pocíťovali jistě i mnozí chartisté. Jenže v Chartě 77 byla věcí

jednotlivých chartistů, často bývalých komunistů (ale nejen jich!). Charta jako celek žádnou takovou inspiraci netrpěla. Vydávala každoročně „srpnový dokument“ k výročí sovětské vojenské invaze do Československa. A každoročně byly spory o jeho vyznění, někteří chartisté se snažili, a to úspěšně, aby dokument nebyl nostalgický a aby nebyl ke gorbačovské glasnosti a perestrojce příliš vstřícný. Na to, zda je čs., sovětský atd. politický systém reformovatelný v rámci svých vlastních institucí, nepanoval mezi chartisty (pokud si tuto otázku vůbec kladli) jednotný názor. Rumunsko v roce 1989 ukázalo, že ne, ale Maďarsko a Polsko jsou spíše důkazem opaku.

Fakta o DI

Tvrzení ÚSTR, že DI byla první skupinou, která se „vůči režimu vymezovala z jasných politických pozic“, je nutno poměřit historickými fakty:

* Koncem listopadu 1988 oznámila DI oficiálním médiím, a tím i orgánům státní moci (a před 15. 12. i nezávislé obci prostřednictvím Informací o Chartě 77), tedy sedm měsíců po veřejném představení své iniciativy a osob, které ji zastupovaly, že činnost přerušuje, protože tu nejsou k činnosti nezávislých iniciativ „vhodné podmínky“.

* Své prohlášení o přerušení své činnosti DI v průběhu dalšího roku nikdy veřejně nezrušila, i když už 20. března 1989 – a několikrát i později – se DI veřejně připojila, v tomto případě jménem Emanuela Mandlera, k dopisu sedmi iniciativ, mezi nimiž byly i Charta 77 a VONS, Federálnímu shromáždění, aby neschvalovalo zase další protilidový zákon.

* Za dobu své činnosti (od března 1988 do listopadu 1989) zveřejnila DI celkem devět jmen čs. občanů, kteří za ni na veřejnosti vystupovali. Jmen chartistů bylo zveřejněno okolo 1900 – samizdatem, v zahraničním rozhlasu i v dopisech orgánům státní moci; další stovky jmen účastníků kulturních, náboženských, ekologických, mírových atd. nezávislých aktivit prošly samizdatovými publikacemi; v rozhlasu se četly desítky tisíc jmen z oněch 40 tisíc signatářů politické petice Několik vět. I Společnost přátel USA (SPUSA), která se deklarovala ve stejné dny v březnu 1988 jako DI, zveřejnila jména a adresy 40 svých aktivistů.

* Dne 11. listopadu 1989 požádala DI ministerstvo vnitra o registraci jako politická strana. Bylo to politické gesto, žádosti o registraci ministerstvo stejně nemohlo vyhovět, podle tehdejší právní úpravy se politické strany neregistrovaly, existovaly jen ty, které vyjmenovával zákon.

Mám na ony „jasné politické pozice“ DI osobní vzpomínku. Koncem roku 1988 mě navštívili jménem DI Bohumil Doležal a Martin Palouš (jinak chartista, a v roce 1986 i mluvčí Charty 77). Rozhovor se odbyval v naší kuchyni bytu v Anglické 8 na pražských Vinohradech. Nabídli mi k podpisu petici DI, adresovanou Federálnímu shromáždění a dalším státním, možná i stranickým orgánům (to si už nepamatuju), podávající stručný návrh zásad nové ústavy, která, jak se říkalo a možná i veřejně psalo, má být vypracována. Petice DI výslovně uváděla, že nezpochybnuje princip vedoucí úlohy KSČ, že ale tato úloha má být už ústavou a pak zákony omezena, zpřesněna, aby nedocházelo k nezákonnostem a zvlášť. Jistě se tam rovnou psalo, jak to omezení má vypadat. Odmítl jsem, právě kvůli té vedoucí úloze KSČ, svůj podpis připojit, ale oba muži jsem povzbudil, aby ve sbírání podpisů pokračovali. Podepsalo to 50 občanů, z toho jistě většina byli chartisté.

Co je nepřijatelné pro Petra Uhla, může vyhovovat jiným, byli jsme dlouho před rokem 1990 svobodomyšlní. Pokud jde ale o mne, rozhodoval jsem se podle svého. Proto jsem spolu s dalšími asi deseti lidmi zakládal Chartu 77 a pak působil v ní, i ve VONS a také třeba v Československo-polské solidaritě, v Čs. helsinském výboru a třeba i v čs. pobožce sovětského občanského sdružení Memorial. Vedoucí úloha strany ale pro mne nebyla přijatelná v žádné podobě, stejně jako StB, Lidové milice nebo funkce prezidenta republiky, jak jsem právě tehdy samizdatově publikoval v politické eseji.

Dokonce i Klub pro socialistickou přestavbu Obroda, kde se sdružovali výhradně (až na Jana Urbana) bývalí členové KSČ, a to nejen chartisté, zaujal k vedoucí úloze strany demokratičtější

stanovisko než DI – Obroda tehdy tvrdila, že o ni musí KSČ usilovat ve svobodné soutěži ve volbách.

Budiž spravedlivě řečeno, že i DI měla své oběti. Její aktivisté byli zavíráni na 48 hodin, trpěli domovními prohlídkami a pracovní diskriminací. Za vyvěšení plakátu s textem DI byla k nepodmíněnému trestu odnětí svobody odsouzena v roce 1988 v Písku mladá žena, Renata Pánová. Bylo tu i krátkodobé zadržení šesti představitelů čtyř iniciativ, zabývajících se politickými otázkami (Charta 77 a VONS tam tedy zastoupeny nebyly, sešli se tam lidé z Obrody, Nezávislého mírového sdružení, Hnutí za občanskou svobodu a DI) dne 12. října 1989 v restauraci Černý pivovar na pražském Karlově náměstí, dopadlo i na Emanuela Mandlera, který tam byl, jak se tehdy otevřeně zveřejnilo, za DI. To je také doklad spolupráce politických iniciativ oné doby. Potud tedy fakta.

Spory o DI

Polemika o účelové interpretaci vlivu dvou (a dalších, iniciativ, tedy DI a Charty 77 začala už v roce 1995. V roce 1994 vydal Ústav pro soudobé dějiny publikaci *Opozice, moc a společnost* historika Milana Otáhalu, který byl také od konce roku 1976 signatářem Charty 77 a působil i v DI. Podle mne se Otáhal snažil význam Charty 77 – i třeba ve srovnání s Hnutím revoluční mládeže (1968–1969), které mi je osobně velmi drahé – zmenšit. Na to reagoval historik Vilém Prečan, jenž dokumentoval Chartu 77 v německém exilu a pak v Praze založil Ústav soudobých dějin, svou Novoroční filipikou s podtitulkem *Disent a Charta 77 v pojetí Milana Otáhalu* (březen 1995). Vyvolala odpověď Milana Otáhalu – *Filipika místo diskuse aneb Vytváření mýtů* (Soudobé dějiny č.1/95).

Když ale ÚSTR, jehož autoři jsou zcela nedotčeni touto polemikou, zveřejnil už loni výukový materiál stejného rozsahu a v podstatě i obsahu jako letošní DVD, o němž píšu, ozvali se dva historici mladší generace – Petr Zídek, který pracuje jako redaktor Lidových novin, a Tomáš Vilímek z ÚSD, ten také v LN, a dělali si legraci z toho, že ÚSTR vydává Škroupovo náměstí na pražském Žižkově za Kroupovo náměstí. Němci, kteří se snažili v roce 1989 dostat se z NDR svými trabanty přes Československo a pak i Maďarsko, byli pro ÚSTR občany SRN. Některé chyby současné DVD už neobsahuje, ale většina bludů a účelových tvrzení proti Chartě 77 a Václavu Havlovi zůstala. Cožpak někdo vůbec před rokem 1990 mluvil, ať už pochvalně, nebo kriticky, o „legalistické politice Charty 77 a Václava Havla“? To snad vymysleli nějakí pohrobci StB.

Zbraň proti Chartě 77

Není ale smyslem tohoto textu nějak očerňovat DI, moje kritika míří na ÚSTR. Proto musím napsat, že v prostředí Charty 77 a VONS se DI ani pro domo nekritizovala jako příliš reformistická či opatrná. Vždyť i většina chartistů se veřejně angažovala jen opatrně a někdy. A nepamatují se, že by někdo vyčítal chartistům, že se – a byly jich desítky a vlastně stovky – zcela stáhli z veřejného působení, anebo se rozhodli zabývat jen nepolitickým samizdatem, filozofickými přednáškami nebo kulturními či náboženskými aktivitami. Vydávat DI za „první skupinu, která se vůči režimu vymezovala z jasných politických pozic a usilovala o regulérní politickou soutěž“, jak to činí ÚSTR, tedy státní orgán, jehož činnost je financována státním rozpočtem, je ale nehoráznost.

Naprosté nepochopení – a mám podezření, že záměrné – číší z DVD, vydaného ÚSTR, pokud jde o Chartu 77. Není tam ani slovo o tom, že Charta 77 po 12 let celkem úspěšně čelila snaze StB a KSČ ji rozprášit, zastrašit, umlčet či rozštěpit. Ani slovo o tom, že – bez ohledu na svůj pevný úmysl nebýt politickou opozicí – měla faktický vliv na politiku KSČ a že i další společenské (politické) důsledky její činnosti byly nesporné. Ani slovo o tom, že Charta 77 nenabízela tehdejší

moci dialog (na rozdíl od DI), nýbrž usilovala „o „konstruktivní dialog s politickou a státní mocí“, ale výhradně „v oblasti svého působení“, tj. pouze v oblasti ochrany lidských práv, ne třeba v tom, jakou má mít stát ústavu.

A pochopitelně ani slovo o tom, že mezi reformním, demokratizačním obrodným procesem v KSČ a v celé čs. společnosti, která chtěla „socialismus s lidskou tváří“, vede, právě přes Chartu 77, přímá čára příčin a důsledků až k Občanskému hnutí a revolučním změnám v listopadu 1989.

Smyslem DVD, vydaného ÚSTR, je potlačit vše, co by v dobrém odkazovalo na komunisty, tedy na jakékoliv komunisty, i na ty reformní a normalizační poražené a na ty Chartu 77 zakládající a v ní působící, bez nichž by dnešní poměry v ČR byly asi méně demokratické, než jsou.

Ani slovo není v DVD ÚSTR o významu Charty 77 ve světě, i když byla po polské Solidaritě jistě nejznámějším nezávislým hnutím ve východní Evropě včetně SSSR. Charta 77 je dodnes – spolu se jménem Václava Havla – často tím jediným, co milióny lidí nejen v Evropě, ale i na dalších kontinentech napadne v souvislosti s Československem před rokem 1990. Druhý pojem, u starších lidí v zahraničí, je „Pražské jaro“ a Alexandr Dubček.

Z DVD, vydaného nyní ÚSTR, jsem vybral jen pasáž o DI a její srovnání s Chartou 77 – ostatně o Chartě se tam už téměř nic dalšího neuvádí. Bylo by možno vzít odstavec po odstavci a ukazovat, jak ÚSTR klame veřejnost a školní mládež.

Pro současnou společenskou situaci je příznačné, že nikdo z veřejnosti už neprotestuje, i když ti, kteří takto ovládají minulost, to dělají jen proto, aby ovládali politickou přítomnost společnosti a zajišťovali si svou osobní budoucnost.

***

Právě přes Chartu 77 vede přímá čára příčin a důsledků až k Občanskému hnutí a revolučním změnám v listopadu 1989

Smyslem DVD, vydaného ÚSTR, je potlačit vše, co by v dobrém odkazovalo na komunisty, tedy na jakékoliv komunisty

Foto autor| Foto PRÁVO – Václav Jirsa